

Penttilän saha

Tausta

Suomi oli vielä 1800-luvun alkupuolella syrjäinen kolkka Euroopassa. Suurin osa suomalaisista asui maaseudulla, kaupungit olivat varsin pieniä ja nimensä mukaisesti ne olivat ainoita paikkoja, joissa saatiin käydä kauppaa. Juuri tätä tarkoitusta varten Joensuu perustettiin vuonna 1848. Pääsihän Joensuusta vesireittejä pitkin sekä Ouluun Pohjanlahdelle toisaalta Venäjän puolelle sikäläiseen kauppakeskukseen Viaan.

Joensuun alueen ensimmäinen varsinainen teollisuuslaitos oli Utrassa - silloin Kontiolahdella - sijainnut vesimylly ja –saha. Toimintalupa näille teollisuuslaitoksille tuli jo 1780-luvulla. Vaikka Utrassa sijaitsi nopeasti virtaava koski, joka pyöritti silloisia teollisuuslaitoksia, liikenteen kannalta Utra oli liian kaukana tärkeästä vesiväylästä, Pyhäselästä.

Keski-Euroopassa oli 1800-luvulla metsät käytetty niin tehokkaasti, ettei siellä enää ollut raaka-ainetta laajenevassa rakennustyössä tarvittaville puutuotteille esim. ratapölkyille. Samaan aikaan höyrykoneita alettiin käyttää sekä laivojen, että tehtaiden voimanlähteinä, joten laivat liikkuivat varmemmin ja tehtaiden tuotanto oli tasaisempaa ympäri vuoden. Puuta siis tarvittiin yhä enemmän. Uudet kulkuvälineet, höyrylaivat, mahdollistivat aluksi puiden ja myöhemmin puunjalostusteollisuuden tuotteiden kuljettamisen aina Joensuusta asti.

Aluksi ongelmana oli se, ettei Joensuusta ollut kunnollista yhteyttä merelle. Tuo ongelma poistui vuonna 1856, kun ensimmäinen Saimaan kanava rakennettiin. Nyt Joensuustakin, kuten muistakin Saimaan alueen kaupungeista, saattoi tuoda ja viedä tuotteita ulkomaille. Raaka-ainehan saatiin sahoille uittamalla pitkin Pielisjokea.

Joensuun alueen teollistumisen kannalta oli myös tärkeää se, että kaupunki sai tapuli- eli kaukokauppaoikeudet vuonna 1860. Vähintään yhtä tärkeää oli sahauskiintiöiden poistaminen 1861, tästä lähtien Suomessa sai sahata puuta ilman rajoituksia. Aiemmin oli pelätty, että metsät loppuvat, jos niitä kaadetaan vapaasti. Viimeiset kaupan ja teollisuuden rajoitukset poistettiin pikkuhiljaa ja elinkeinovapaus toteutettiin 1879. Tästä alkoi Joensuun seudun vilkkaampi teollistuminen. Yhtenä esimerkkinä siitä voidaan pitää 1871 perustettua Penttilän sahaa.

Sahan omistajat

Penttilän sahan perusti alun perin pietarsaarelainen kirvesmies Gustaf Cederberg. Ensimmäisenä työnä Cederbergillä oli suolan mittaaminen Penttilän lastauspaikalla. Siitä syystä Gustaf Cederbergiä kutsuttiin ”Suola-Kustiksi”. Cederberg toimi vähän aikaa kauppiana. Laivanvarustustyön hän aloitti yhdessä Petter Parviaisen kanssa. Saman kumppanin kanssa Cederberg perusti vuonna 1871 sahan Penttilään.

Ensimmäinen saha paloi 31.1.1872, neljä kuukautta myöhemmin, kun se oli aloittanut toimintansa. Uusi saha aloitti toimintansa seuraavana syksynä ja se toimi yli kolmekymmentä vuotta. ”Suola-Kustin” pojanpoika, Väinö Cederberg, rakennutti suursahan Penttilään vuonna 1918. Saha edusti silloista modernia teknologiaa, joten Cederbergit lakkauttivat hallussaan olleet Karsikon ja Pekkalan sahat. Uudessa sahasa oli 12 kehäsahaa ja sen viereen rakennettiin myös voimalaitos. Saha ei koskaan toiminut täydellä teholla, vaan käytössä oli yleensä kuusi sahaa ja kolme linjaa.

Vuonna 1920 tehdasyhtiön osakkeet myytiin Aktiebolag Kaukas Fabrikille, joka puolestaan myi sahan Repola-yhtiöille. Seuraava omistaja oli Repola Wood Ltd Osakeyhtiö (1924–1943). Jatkosodan aikana omistajaksi muuttui Repola-Viipuri Osakeyhtiö, jonka nimi vaihtui osakekauppojen myötä vuonna 1952 Rauma-Repolaksi. Viimeksi mainittu yhtiö lakkautti sahan toiminnan vuonna 1987.

Tuotanto

Kun saha perustettiin Penttilään, siellä toimi myös kaksikivinen mylly ja veistämö lotjien rakentamista varten. Varsin pian toiminta keskittyi erilaisten puujalosteiden tuottamiseen. Laudat ja lankut olivat perustuotantoa, joiden lisäksi tuotettiin kimppejä ja haketta. Lautoja myös jälkikäsiteltiin eli niitä höylättiin ja kyllästettiin, osa sahatavarasta meni myös huonekalutehtaalle.

Merkittävä osa Penttilän alueen tuotantoa oli vuonna 1943 perustettu talotehdas. Sen huippukausi oli toisen maailmansodan jälkeen, jolloin talotehdas tuotti talopaketteja sotakorvauksiksi Neuvostoliitolle. Talotehdas lopetti toimintansa 1956. Sen jälkeen Penttilässä tuotettiin puusepän tuotteita ja ikkunoita aina vuoteen 1987 saakka

Sahalla oli alkuaikoina töissä alle sata henkeä. Repola-yhtiöiden aikana työntekijöiden määrä nousi koko ajan, vuonna 1937 oli sahallalla n. 500 työntekijää. Runsaan kymmenen vuoden päästä (1950) työntekijöitä oli jo n. 700. Suurin osa tehtaalla työntekijöistä oli luonnollisesti miehiä, mutta jo vuonna 1888 tehtaaseen otettiin ensimmäiset naiset, joiden palkka ei tietenkään ollut sama kuin miehillä.

Lakkauttaminen

Penttilän sahan tuotteiden kysyntä väheni 1980-luvulle tultaessa. Rauma-Repola myi sahan Oy Schauman Ab:lle vuonna 1986. Uusi omistaja alkoi heti vähentää vanhentuneen sahan työntekijöitä ja saha lakkautettiin huhtikuun lopussa vuonna 1987. Lähes 400 sahan työntekijää jäi työttömäksi. Saha-alue jäi siis tyhjäksi ja sen tulevaisuudesta käytiin vilkasta keskustelua, olihan saha ollut monen joensuulaisen työpaikka – se oli tarjonnut kesätyötä myös paikallisille nuorille koulujen lomaaikoina. Saharakennuksen loppu oli surullinen. Se paloi varomattoman tulenkäsittelyn seurauksena 18.8.1996.

Lähteet:

Ahonen Kalevi: Joensuun kaupungin historia, osat I ja II-IV, 1985 ja 1986
Kortelainen Kaisu: Penttilän sahayhteisö ja työläisyys, 2008